

УДК 336.1

Катерина Сочка
Оксана КіндратKateryna Sochka
Oksana Kindrat**ПРОБЛЕМИ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ****PROBLEMS OF THE STATE BUDGET DEFICIT IN UKRAINE AND WAYS OF OVERCOMING THEM**

У статті досліджено економічну природу дефіциту Державного бюджету, систематизовано наукові підходи щодо визначення категорії бюджетного дефіциту, його наслідків та шляхів подолання. Проведено аналіз динаміки коефіцієнта дефіцитності на основі факторного аналізу. Розраховано абсолютну величину дефіцитності у відсотках до реального ВВП та здійснено обґрунтування отриманих результатів.

Ключові слова: дефіцит бюджету, Державний бюджет, коефіцієнт дефіцитності, абсолютна величина дефіцитності, видатки бюджету, доходи бюджету.

Economic nature of State budget deficit, scientific approaches related to determination of budget deficit category, its consequences and ways of overcoming are examined and systematized in the given paper. The analysis of factor scarcity dynamics basing on factor-specific analysis is done. The absolute value of deficit as a percentage of the real GDP is calculated and justification of received results is made.

Key words: budget deficit, State budget, scarcity coefficient, absolute value of deficit, budget expenditures, budget revenues.

Постановка проблеми. У сучасному світі немає держави, яка в ті чи інші періоди своєї історії не стикалася би із таким явищем соціально-економічної реальності, як бюджетний дефіцит. Світовий досвід переконливо показує, що на окремих етапах розвитку суспільства в умовах, специфічних для кожної країни, він є цілком можливим і обґрунтованим. В умовах ринкових відносин бюджетний дефіцит чинить негативний вплив на соціально-економічний розвиток держави та рівень життя населення.

Досить гостро на цьому етапі постає проблема дефіцитності в розрізі світового масштабу, коли навіть високорозвинені країни із різних причин не можуть її подолати. Не є винятком й Україна. Так, глобальна криза 2007–2012 рр. дуже сильно похитнула економіку країн СНД, що позначилося на стані їхніх державних бюджетів. Зрозуміло, що під найсильнішим ударом опинилися найменш життєздатні економіки, які повністю залежні від зовнішніх ресурсів, зокрема Україна, яка є імпортером нафти та газу. Тому в сучасних умовах господарювання першорядне значення і особливу актуальність набувають питання вивчення сутності, аналізу та особливо напрямів подолання бюджетного дефіциту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу дефіциту державного бюджету на економіку країни широко висвітлені в працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Значну увагу проблемі доцільності прийняття бюджету із дефіцитом та дослідження його впливу на економіку держави приділяють О. Василик, Т. Вахненко, К. Павлюк, В. Федосов та інші. Дослідженню проблемних аспектів бюджетного дефіциту присвячені праці українських учених В. Андрущенко, В. Базилевича, О. Барановського, В. Гейця, М. Грідчиної, А. Даниленка, В. Дем'янишина, О. Заруби, В. Захожай, Ю. Пасічника, Л. Осіпчук, В. Оспіщева, Л. Швайки, С. Юрія, В. Зайчикової, О. Сови, Ю. Харзішвілі, О. Любіча, Ф. Ярошенко та ін. Серед зарубіжних дослідників привертають увагу роботи Ш. Бланкарта, А. Вагнера, Е. Кардосо, Дж. Кейнса, Дж. Копітца, Дж. Левіна, У. Олівера, Д. Патінкіна, А. Премчанда, К. Родрігеса, П. Самуельсона, Дж. Стігліца, В. Танзі, М. Фрідмена, Ф. Хайека, Дж. Хікса, Й. Шумпетера та ін.

Методологічною основою роботи є статті, монографії та підручники вітчизняних вчених-економістів, які досліджують цю проблематику, законодавчо-нормативні акти, зокрема Закони України «Про Державний бюджет України» в період 2002–2013 рр. та Бюджетний кодекс

України.

Постановка завдання. Бюджетний дефіцит є об'єктивним явищем, характерним для державних фінансів. Він привертає до себе все більшу увагу як представників економічної науки, так і фінансової практики. Особливої важливості набувають питання щодо його ефективного управління. Тому досить важливою є необхідність з'ясування його глибинної сутності.

Проблеми формування бюджетного дефіциту та державного боргу, визначення їх розміру та пошук джерел погашення є одним із ключових при розробці стратегії розвитку держави на перспективу. При цьому, як стверджують науковці, наявність дефіциту ще не дає остаточного уявлення про ефективність роботи економіки. Проте, зважаючи на те, що бюджетний дефіцит «українського типу» є суттєвим чинником стримування соціально–економічного розвитку та зростання державного боргу, необхідно, безперечно, шукати кардинальні і дієві шляхи виходу із несприятливої економічної ситуації, що склалася.

Метою статті є аналіз найбільш актуальних і характерних в українському контексті наукових підходів щодо дефініції та пошуку шляхів подолання дефіцитності Державного бюджету. Відповідно до поставленої мети, завданням є аналіз динаміки та методів радикального впливу на дефіцит Державного бюджету в короткостроковій і середньостроковій перспективі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь–яка проблема у сфері фінансів чи іншій галузі людської діяльності для її ефективного подолання потребує насамперед здійснення найповнішої характеристики проблеми через пошук і опрацювання різного роду визначень, висвітлення сутності, проведення аналізу безпосередньо явища (предмета) дослідження та відбір, з'ясування шляхів її вирішення.

Так, відповідно до Бюджетного кодексу України дефіцит бюджету – це перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів із бюджету та поверненням кредитів із бюджету) [1].

Найбільш загальну дефініцію дефіциту бюджету подає Ю. В. Пасічник, що визначає його як економічну категорію, яка відображає співвідношення між доходами і видатками бюджету із перевищенням видатків. Бюджетний дефіцит, на його думку, є наслідком певного стану економічних відносин, які виникають між учасниками суспільного виробництва в процесі використання фінансових ресурсів понад їх наявну величину [2, с. 505]. Аналогічне визначення подає В. П. Кодацький: «Бюджетний дефіцит – фінансове явище, яке є величиною перевищення витрат над його доходами» [3, с.16].

Світова фінансова наука неоднозначно підходить до оцінки наслідків впливу бюджетного дефіциту на соціально–економічні процеси у суспільстві. Тому, розглядаючи соціально–економічні наслідки бюджетного дефіциту, необхідно враховувати різні чинники та способи впливу дефіциту на розвиток економіки, соціальної сфери, рівень соціального захисту населення із урахуванням конкретних ситуацій. Зважаючи на такі підходи, наслідки можуть бути позитивними, негативними або взагалі наслідків може не бути.

У цілому бюджетний дефіцит в умовах демократичного суспільства за певних умов може бути додатковим стимулом соціально–економічного розвитку, якщо цей дефіцит спонукатиме до пошуку ефективних шляхів раціонального використання бюджетних коштів, посилення бюджетної дисципліни, збільшення доходів бюджету в майбутньому. Думку про позитивний вплив бюджетного дефіциту на економіку підтримував Дж. Кейнс. Розвиваючи теорію Дж. Кейнса, новокейнсіанці стверджували про необхідність збалансованого бюджету в часі, тобто потребу в заміні бюджетного дефіциту під час війн і криз активним бюджетом під час економічних піднесень. Отже, дефіцит бюджету вважався антикризовим чинником. На основі кейнсіанської теорії виникли і розвинулися різноманітні теоретичні концепції, зокрема дефіцитного фінансування. Окремі теоретики і практики вважали бюджетну збалансованість анахронізмом, а загрозу бюджетних дефіцитів і зростання державного боргу – шкідливим забобоном [4, с. 197].

Однак переважна більшість теоретиків і практиків світу схиляються до думки, що бюджетний дефіцит має негативний вплив на соціально–економічні процеси у суспільстві. Зростання бюджетного дефіциту спричиняє посилення інфляційних процесів у суспільстві, кризу державних фінансів, грошової системи, зростання диференціації в доходах. Дефіцит бюджету є причиною зниження ефективності податкової системи, послаблення стимулів до

праці, підриву впевненості членів суспільства в майбутньому.

У більшості країн світу, у тому числі в Україні, бюджетні дефіцити набули хронічного характеру, що сприяло поглибленню фінансової нестабільності. Вони дають поштовх інфляційним процесам і відволікають значні обсяги фінансових ресурсів із приватного сектора [4, с. 198].

Вплив дефіциту Державного бюджету на основні макроекономічні показники держави досліджено у статті Ю. Харзішвілі та О. Любіча «Про взаємозв'язок дефіциту бюджету та макроекономічних показників в Україні», де представлено економіко–математичне обґрунтування взаємозв'язку дефіциту державного бюджету та величини інфляції і ВВП країни [5, с.31]. При цьому інструментом кількісного аналізу об'єкта дослідження виступає імітаційна модель макроекономіки України, що ґрунтується на взаємодії функцій сукупного попиту (кейнсіанський підхід) і сукупної пропозиції (класичний підхід) у контексті кейнсіанської теорії, тобто розглядає національну економіку в цілому із припущенням, що рівень цін впливає на економічну активність.

Так, за результатами цього дослідження, при соціальній спрямованості бюджетного дефіциту збільшення бюджетних витрат на 1 млрд. грн. спричиняє зростання номінального ВВП на 2,12 млрд. грн.; інфляції – на 0,42%; реального ВВП – на 0,06%. При інвестиційній спрямованості бюджетного дефіциту збільшення бюджетних витрат на 1 млрд. грн. спричиняє зростання номінального ВВП на 2,04 млрд. грн.; інфляції – на 0,14%; реального ВВП – 0,28% [5, с.40].

Необхідною передумовою ефективного управління бюджетною системою є встановлення взаємозв'язків між показниками Державного бюджету України на основі виявлення, оцінки та прогнозування чинників впливу основних статистичних бюджетних показників на зміну результативних показників. Досить ґрунтовною із позиції дослідження динаміки дефіциту Державного бюджету України є методика факторного аналізу динаміки коефіцієнта дефіцитності Державного бюджету України, де особлива увага приділяється виявленню впливу динаміки доходів і видатків на зміну коефіцієнта дефіцитності, а також на функціонування поточного Держбюджету та формування основного фінансового плану країни на наступні періоди [6, с.56].

Використовуючи цю методику, проаналізуємо динаміку основних показників Державного бюджету України за 2002–2013 роки та здійснимо факторний аналіз динаміки коефіцієнта дефіцитності Державного бюджету України. Результати проведеного аналізу представлені в таблицях 1 і 2 відповідно.

Таблиця 1

Динаміка основних показників Державного бюджету України за 2002–2013 рр.*

Показники	Роки											
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Доходи, у т.ч. повернення кредитів до держбюджету, Д, млрд. грн.	45,4	53,3	67,0	108,6	129,7	159,3	233,5	248,4	260,5	309,4	387,1	374,9
Видатки, у т.ч. надання кредитів із держбюджету, В, млрд. грн.	49,5	55,9	74,4	119,7	142,9	175,0	258,5	280,0	314,6	344,7	425,9	425,5
Абсолютний показник дефіцитності, $\Delta_{\text{деф}} = В - Д$, млрд. грн.	4,1	2,6	7,4	11,1	13,2	15,7	25,0	31,6	54,1	35,5	38,8	50,6
Коефіцієнт дефіцитності, $K_{\text{деф}} = \frac{В}{Д} * 100\%$, %	109,0	104,9	111,0	110,2	110,2	109,9	110,7	112,7	120,8	111,4	110	113,5

*Розраховано авторами на основі: [6;7]

На основі даних таблиці 1, можна відстежити динаміку абсолютного коефіцієнта дефіцитності протягом 2002 – 2013 рр., яка загалом відображає рівень дефіцитності Державного бюджету у межах 109,0 – 113,5 відсотків, винятком є тільки 2010 рік (120,8%), що пояснюється результатами негативних явищ в економіці держави пов'язаними із віддаленими наслідками фінансово–економічної кризи.

Для обчислення даних у таблиці 2 використано формули [6, с.57]:

1) загальна зміна коефіцієнта дефіцитності:

$$\Delta K_{\text{деф}} = K_{\text{деф}1} - K_{\text{деф}0} = \Delta K_{\text{деф} \text{ в}} + \Delta K_{\text{деф} \text{ д}} \quad (1)$$

2) зміна значення коефіцієнта дефіцитності через зміну обсягів видатків:

$$\Delta K_{\text{деф} \text{ в}} = (B_1 - B_0) / D_1 \quad (2)$$

3) зміна значення коефіцієнта дефіцитності через зміну обсягів доходів:

$$\Delta K_{\text{деф} \text{ д}} = B_0 / D_1 - B_0 / D_0 \quad (3)$$

Таблиця 2

**Факторний аналіз динаміки коефіцієнта дефіцитності Державного бюджету
України за 2002–2013 рр.***

Показники	Роки											
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Зміна коефіцієнта дефіцитності, $\Delta K_{\text{деф}}$	–	–0,041	0,061	–0,008	0,000	–0,003	0,008	0,020	0,081	–0,094	–0,014	0,035
У т.ч. через: – видатки бюджету, $\Delta K_{\text{деф} \text{ в}}$	–	0,12	0,276	0,417	0,179	0,202	0,358	0,086	0,133	0,097	0,210	–0,001
– доходи бюджету, $\Delta K_{\text{деф} \text{ д}}$	–	–0,161	–0,215	–0,425	–0,179	–0,205	–0,35	–0,066	–0,052	–0,191	–0,22	0,04

*Розраховано авторами на основі: [6;7]

На основі даних таблиці 2, де відображено зміну коефіцієнта дефіцитності, у т.ч. через видатки держбюджету та через доходи держбюджету, видно, що цей показник коливається в межах інтервалу [–0,094;0,081]. Максимальне значення (0,081) спостерігається в 2010 р., що в основному зумовлене зростанням видатків бюджету (0,133), а також є своєрідним результатом економічної кризи 2008 р.

Для глибшого аналізу категорії дефіциту Державного бюджету, на нашу думку, необхідно відстежити зміну величини бюджетного дефіциту в % до ВВП. Саме такий підхід часто застосовується у міжнародній методології дослідження такого економічного явища.

Таблиця 3

**Відношення абсолютної величини дефіцитності (2002–2013 рр.) у %
до величини ВВП***

Рік	ВВП _{ном} у факт.цінах, млрд. грн.	Абсолютний показник дефіцитності $\Delta_{\text{деф}}$, млрд. грн.	Дефлятор ВВП, %	ВВП _{реальн.} , млрд. грн.	Абсолютна величина дефіцитності до ВВП _{реальн.} , %
2002	225,81	4,1	99,4	227,17	1,8
2003	267,344	2,6	108,2	247,08	1,05
2004	345,113	7,4	112,3	307,31	2,41
2005	441,452	11,1	110,3	400,23	2,77
2006	544,153	13,2	111,6	487,59	2,71
2007	720,731	15,7	116,6	618,12	2,54
2008	948,056	25,0	122,3	775,19	3,23
2009	913,345	31,6	112,3	813,31	3,89
2010	1082,569	54,1	109,1	992,27	5,45
2011	1316,6	35,5	104,6	1258,7	2,82
2012	1040,827	38,8	99,8	1042,91	3,72
2013 ¹	1687,8	50,6	105,9	1593,77	3,17

¹ Показники ВВП_{ном} та дефлятора ВВП подані як прогнозовані величини

*Розраховано авторами на основі: [8; 9; 10]

З таблиці 3 видно, що абсолютна величина дефіцитності у відсотках до реального ВВП має тенденцію до зростання і коливається в межах від 1,05% (2003 рік) до максимального – 5,45% у 2010 році, що порівняно із аналогічними показниками країн ЄС в цей період є вельми позитивним. Так, у 2010 році в Австрії він становив 4,7%, Бельгії – 5%, Данії – 5,5%, Нідерландах – 6,3%, Німеччині – 5,0%, Франції – 8,0% і т.д. [3, с.61–63]. Це положення в т.ч. не обмежується лише 2010 роком, а є характерним для всього досліджуваного періоду. Виникає питання: невже Україна із її низкою економічних проблем, високою величиною державного боргу справляється із проблемою врегулювання дефіцитності державного бюджету не гірше, а то й краще, ніж високорозвинені країни?

Однією із вихідних проблем, пов'язаних із бюджетним дефіцитом в Україні, є методика його обрахунку, яку критикують як вітчизняні фінансисти, так і міжнародні експерти. Так, у формулі обрахунку використовується величина реального ВВП, який, на думку Д. Бикова [11, с.15], обчислюється не зовсім точно та методично некоректно:

$$\text{ВВП}_{\text{реальн}} = \text{ВВП}_{\text{ном}} / \text{дефлятор ВВП} \quad (4).$$

Із визначенням номінального ВВП проблем майже не виникає, хіба що важко врахувати тіньовий ВВП, що звичайно зменшує базу обрахунку реального ВВП. Але для державних фінансів цей момент не відіграє важливої ролі щодо державного бюджету та бюджетів усіх інших рівнів, адже централізація відбувається тільки за рахунок реального ВВП, що не враховує тіньової економіки. Тому іншою проблемою, яка залишається, є проблема дефілювання ВВП.

Суть проблеми в тому, що офіційний орган статистики – Державний комітет статистики використовує не просто застарілу методику обрахунку інфляції, а методику, яка суперечить принципам міжнародних обрахунків. Перш за все, Держкомстат не вносить до споживчого кошика левову частку продуктів, товарів та послуг, які реально купуються пересічним українцем, а це не дає можливості визначити індекс інфляції, наблизений до істини. Дані про велику частку товарів, робіт та послуг, які вносяться до споживчого кошика, Держкомстат отримує від державних магазинів, ціни в яких дотуються і різняться від комерційних [11, с.15–16]. Отже, рівень інфляції в нашій країні (відповідно до даних Держкомстату) суттєво занижений. Це означає, що автоматично завищується величина реального ВВП, а відношення абсолютного показника дефіцитності у відсотках до ВВП навпаки знижується, що робить нелогічним і неможливим порівняння його із показниками інших країн світу.

Проте аналіз бюджетного дефіциту України був би неповним, якби ми не врахували особливості сучасних тенденцій у світовій економіці, які засвідчують загострення глобальних фінансових, зокрема бюджетних проблем і посилюють аналогічні негативні тенденції в українській економіці, а саме в бюджетній системі:

1. Відзначається історичний (за післявоєнний період) максимум рівнів державного боргу й бюджетного дефіциту у провідних країнах світу. При цьому спостерігається істотне перевищення критеріїв безпечного рівня дефіциту бюджету та державного боргу.

2. Окреслилася загальносвітова тенденція зростання державних витрат, що зумовлює посилення навантаження на бюджети.

3. Посилюються глобальні макроекономічні дисбаланси, зокрема між заощадженнями та інвестиціями.

4. У країнах, що розвиваються, виникають нові фіскальні проблеми (насамперед пов'язані із несприятливою структурою податкових надходжень) [12, с.3–9].

Дещо нетрадиційне розв'язання проблеми дефіцитності бюджетів представлено в дослідженні О. Ю Сови [13, с.85–87], де автор пропонує такі методи його подолання:

1. Для покриття бюджетного дефіциту державі необхідно звільнитися від «дрібної власності» й здійснювати розширене акціонування та інвестування інших об'єктів як на території України, так і за її межами.

2. Другий важливий момент – високий рівень номінального податкового навантаження. Треба запроваджувати раціональну податкову політику, яка ґрунтується на зниженні податкового тиску й поєднанні фіскальної й стримувальної функцій податків.

3. Максимальне виявлення усіх матеріальних і фінансових резервів для досягнення прогресу на шляху до збалансованого ринку.

4. Узгодження бюджету із загальною програмою фінансової стабілізації.

5. Особлива увага має приділятися підвищенню ролі регіонів у соціально-економічному розвитку держави.

6. Ще одна проблема – короткострокове бюджетне планування і його невідповідність завданням середньострокової економічної політики. Законодавча влада повинна розуміти, що бюджет – це не просто доходи і видатки. Треба підвищувати роль перспективного бюджетного планування. При кожному надходженні й при кожному витрачанні необхідно думати про найголовніше – добробут громадян.

7. Варіантом податкового наповнення бюджету може бути встановлення держмонополії на виробництво й продаж алкогольних напоїв і тютюнових виробів. Такий порядок існує в цивілізованих, економічно розвинутих країнах. Насамперед – здоров'я нації, а вже потім –

збирання податків до бюджету – прямих і непрямих.

8. В Україні має місце збереження ситуації, за якої прибутковим є вкладення капіталу в торгово–посередницьку і фінансово–кредитну сфери. Отже, нагальною стає зміна напрямів інвестування бюджетних коштів у галузі народного господарства із метою значного підвищення фінансової віддачі від кожної грошової одиниці, зменшення граничних витрат суспільного виробництва через використання новітніх технологій і сучасних розробок як продукту інтелектуальної діяльності українських науковців.

9. Заборона Національному Банку України надавати кредити урядовим структурам будь–якого рівня без належного оформлення заборгованості державними цінними паперами.

10. Через невчасне проведення структурних змін в економіці існує структурний дисбаланс у народному господарстві в бік значного переважаювання виробництва засобів виробництва над виробництвом предметів споживання.

11. Подальше зростання української економіки має здійснюватися на власній інвестиційній базі й достатній ринковій основі.

Деякі дослідники, зокрема В. В. Зайчикова, наголошують про необхідність удосконалення бюджетного законодавства в контексті європейського досвіду скорочення бюджетного дефіциту. Вона зазначає, що одним із найважливіших методів боротьби із дефіцитом у зарубіжних країнах було застосування спеціальних фіскальних норм – законодавчо закріплених правил і бюджетних процедур, якими регулюється порядок ухвалення політичних рішень у сфері фіскальної політики щодо обсягу й розподілу державних видатків і джерел їх фінансування (податкового чи боргового) із установленням відповідних граничних показників [14, с.56–57].

У європейських країнах основна увага зосереджується на правилах, які сприяють фінансовій стабілізації: правило збалансованості бюджету (повний баланс доходів і видатків, структурний або циклічно скорегований баланс), боргове правило (встановлює відповідну частку державного боргу у % до ВВП, що є ефективним для гарантування конвергенції боргової політики в країнах євросони, проте не забезпечує достатнє управління фіскальною політикою у разі, коли рівень боргу є нижчим за встановлені обмеження), обмеження щодо бюджетних видатків – правила витрат (зазвичай установлюються постійні обмеження на видатки загалом, а також на поточні видатки), дохідні правила (встановлюють верхню межу доходів і націлені на підвищення надходжень і/або запобігання надмірному податковому навантаженню) [14, с.63].

Так, наприклад, в Німеччині із метою скорочення дефіциту бюджету було введено правила бюджетного балансу (1972 р.), правило обмеження видатків (1982 р.), правило структурного балансу закріплено в Конституції (2009 р.) – структурний дефіцит не може перевищувати 0,35% ВВП, нова бюджетна стратегія на 2011–2013 рр., перетворення Ради фінансового планування на Раду стабілізації, відповідальну за моніторинг досягнення фіскальних цілей [15, с.62].

Аналізуючи проблему бюджетного дефіциту і розглядаючи її в спрощеному варіанті як двокомпонентну складову, зрозуміло, що для зменшення її величини необхідно діяти у двох напрямках – збільшувати доходи держави або зменшувати видатки. На нашу думку, на теренах української економіки, зважаючи на певні причини, через які зменшувати видатки є досить проблематичним явищем, пріоритет повинен надаватися саме цілеспрямованому впливу на обсяг прогнозованих доходів, що у короткостроковій перспективі (в довгостроковій перспективі це, безперечно, зростання ВВП) виявляється в реформуванні податкової системи, зокрема зниженні податкового навантаження, зміни структури податкових надходжень (переважання прямих податків), упровадження прогресивної шкали оподаткування на доходи фізичних осіб, що забезпечувало б принцип соціальної справедливості оподаткування (оскільки податковий тягар зосереджувався б не на соціально незахищених верствах населення, а на забезпечених).

Висновки. Враховуючи надзвичайну важливість та складність впливу на економіку категорії бюджетного дефіциту, останнім часом чимало науковців, в тому числі вітчизняних, займаються пошуком відповідей на низку запитань щодо її особливостей. Бюджетний дефіцит – це економічна категорія, своєрідний результат соціально–економічної нестабільності (зокрема в українському контексті), що є перевищенням видатків бюджету над його доходами.

На теренах української держави відзначається його негативний вплив, що передбачає,

зокрема, такі можливі наслідки: посилення інфляційних процесів у суспільстві, кризу державних фінансів, грошової системи, зростання диференціації в доходах, зниження ефективності податкової системи, послаблення стимулів до праці, підрив впевненості членів суспільства у майбутньому, а у разі набуття хронічного характеру – поглиблення фінансової нестабільності.

Проаналізувавши показники дефіциту Державного бюджету України в розрізі 2002–2013 рр. крізь призму факторного аналізу динаміки коефіцієнта дефіцитності, в т.ч. зміни цього показника внаслідок зміни 2-ох факторів – видатків та доходів держбюджету, ми дійшли висновку, що при пошуку шляхів подолання бюджетного дефіциту в Україні в найближчі роки необхідно враховувати, крім основних (тих, які притаманні більшості країн), такі специфічні фактори:

1) коефіцієнт дефіцитності (співвідношення видатків до доходів) за аналізований період коливається в межах інтервалу $[-0,094; 0,081]$. Максимальне значення (0,081) спостерігається в 2010 р., що в основному зумовлене зростанням видатків бюджету (0,133), а також є своєрідним віддаленим результатом економічної кризи 2008 р.;

2) некоректність обрахунку рівня інфляції, а відтак і реального ВВП, що унеможливує порівняння абсолютного показника дефіцитності у % до ВВП із іншими країнами світу (враховуючи дані Держкомстату Україна відзначається досить хорошими значеннями цього фактора, хоча де-факто ситуація дещо інша);

3) існування чіткої тенденції до зростання абсолютного обсягу бюджетного дефіциту. Це, певна річ, негативне явище, яке, однак, в останній період є характерним для більшості країн світу, в т.ч. розвинених. Хронічний бюджетний дефіцит в Україні викликаний великою сукупністю факторів, без врахування яких, безперечно, подолати його буде неможливо.

На основі вивчення сукупності методів подолання дефіцитності державного бюджету, які широко застосовуються на практиці та відображені в теоретико-методологічних підходах, можна виокремити такі першочергові шляхи усунення дефіциту державного бюджету:

1) цілеспрямований вплив на обсяг прогнозованих доходів, що в короткостроковій перспективі виявляється у реформуванні податкової системи, зокрема зниженні податкового навантаження та впровадженні прогресивної шкали оподаткування, зміні структури податкових надходжень, встановлення держмонополії на виробництво й продаж алкогольних та тютюнових виробів;

2) встановлення і підтримання правил фінансової стабілізації (фіскальних норм): правило збалансованості бюджету, боргове правило, обмеження щодо бюджетних видатків – правила витрат, дохідні правила.

Список літератури

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456–VI. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України: навч. посібник. – К.: Знання – Прес, 2006. – 607 с.
3. Кодацький В. П. Зниження бюджетного дефіциту в умовах ринку: общественно-полит. л-ра / В. П. Кодацький // Економіка. Фінанси. Право. – 2005. – №6. – С. 16–18.
4. Фінанси: Підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
5. Харзішвілі Ю., Любіч О. Про взаємозв'язок дефіциту бюджету та макроекономічних показників в Україні: общественно-политическая л-ра / Ю. Харзішвілі, О. Любіч // Економіка України. – 2006. – №6. – С. 31–40.
6. Захожай К. В. Методика аналізу динаміки коефіцієнта дефіцитності Державного бюджету України / К. В. Захожай // Статистика України. – 2011. – №4. – С. 56–58.
7. Закони України «Про Державний бюджет України» на 2002–2013 рр. №2905–III, №380–IV, №1344–IV, №2285–IV, №3235–IV, №489–V, №107–VI, №835–VI, №2154–VI, №2857–VI, №4282–VI, №5515–VI.
8. ВВП України: динаміка, статистика, структура. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>
9. Індекс інфляції в Україні. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://inflation.com.ua/>
10. Номінальний ВВП України в 2013 р. склав 1 трлн 687,8 млрд грн. – Колобов. –

- [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/nominalnyy-vvp-ukrainy-v-2013-g-sostavit-1-trln-687-8-mlrd-grn-12092012132500>.
11. Биков Д. До питання про бюджетний дефіцит / Д. Биков // Ринок цінних паперів України. – 2008. – №7–8. – С.13–17.
 12. Ярошенко Ф. О. Бюджетний дефіцит як інструмент посткризового відновлення світової економіки / Ф. О. Ярошенко // Фінанси України. – 2011. – №1. – С.3–12.
 13. Сова О. Ю. Проблема дефіцитності державного бюджету і шляхи її розв'язання / О. Ю. Сова // Фінанси України. – 2004. – №5. – С.83–87.
 14. Зайчикова В. В. Удосконалення бюджетного законодавства в контексті європейського досвіду скорочення дефіциту бюджету / В. В. Зайчикова // Фінанси України. – 2011. – №5. – С.56–67.
 15. Carlo Cottarelli, Manmohan Kumar. Fiscal Rules – Anchoring Expectations for Sustainable Public Finances/International Monetary Fund, Fiscal Affairs Department/ – December 16, 2009. – P.72.

References

1. The Budget Code of Ukraine of 08.07.2010 № 2456 –VI. – [Electronic resource]. Access: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Pasichnyk Y. V. The budget system of Ukraine . – Textbook. – K.: Znannya–Press, 2006. – 607 p.
3. Kodatskiy V. P. Reducing the budget deficit in the market : Political socially literature / Kodatskiy V. P. // Economy . Finance. Right . – 2005. – № 6. – P.16 –18.
4. Finance: Textbook / Ed. by S. I. Yuriy, V.M. Fedosov. – K.: Znannya, 2008 – 611 p.
5. Kharzishvili Y., Lyubich O. On the relationship of the budget deficit and macroeconomic indicators in Ukraine : Political socially literature / Y. Kharzishvili, O .Lyubich // Economy of Ukraine . – 2006. – № 6. – P.31 –40.
6. Zakhochay K. Methods of analysis of the dynamics of factor scarcity State Budget of Ukraine / K. V. Zahozhay // Statistics of Ukraine. – 2011. – № 4. – P.56 –58.
7. Laws of Ukraine "On State Budget of Ukraine " for 2002–2013 years № 2905– III, № 380 –IV, № 1344 –IV, № 2285– IV, № 3235 –IV, № 489 –V, № 107– VI, № 835– VI, № 2154 –VI, № 2857 –VI, № 4282 –VI, № 5515 –VI.
8. GDP Ukraine : dynamics, statistics, structure. – [Elekronic resource]. Access : <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>
9. Inflation in Ukraine . – [Electronic resource]. Access : <http://inflation.com.ua/>.
10. Nominal Ukraine's GDP in 2013 will amount to \$ 1 trillion 687.8 billion USD. – Kolobov . – [Electronic resource]. Access: <http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/nominalnyy-vvp-ukrainy-v-2013-g-sostavit-1-trln-687-8-mlrd-grn-12092012132500>
11. Bykov Dmitry. On the budget deficit / D.Bykov // Stock Market of Ukraine . – 2008. – № 7–8. – P.13 –17.
12. Yaroshenko F. O. The budget deficit as a tool for post–crisis recovery of the world economy / F. O. Yaroshenko // Finance Ukraine . – 2011. – № 1. – P.3 –12.
13. Sova O. The problem of budget deficit and ways of its overcoming / O. Y. Sova // Finance Ukraine . – 2004. – № 5. – P.83 –87.
14. Zaychikova V. Improving budget law in the context of European practices reduce the budget deficit / V. V. Zaychikova // Finance Ukraine . – 2011. – № 5. – P.56 –67.
15. Carlo Cottarelli, Manmohan Kumar. Fiscal Rules – Anchoring Expectations for Sustainable Public Finances/International Monetary Fund, Fiscal Affairs Department/ – December 16, 2009. – P.72.

*Сочка Катерина Андріївна старший викладач
кафедри фінансів та банківської справи
Кіндрат Оксана Іванівна, студентка
Інституту економіки та міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський Національний Університет»*

Стаття надійшла до редакції 30.09.2013